

**Н.Х.Абдурашидова,
ТДШУ “Жанубий ва Жанубий Шарқий Осиё тиллари”
кафедраси ўқитувчи-стажёри**

XX АСР ВЬЕТНАМ ҲИКОЯНАВИСЛИГИ ТАРАҚҚИЁТИ ВА УСЛУБИЙ ИЗЛАНИШЛАР

Аннотация: Мазкур мақола XX аср бошларида Вьетнамда тарихий адабий муҳит, ушбу муҳитда яратилган ҳикоялар таҳлилига асосланган.

XX асрнинг биринчи яримида ижод қилган ёзувчиларнинг адабий мероси, ижоди, хусусан, улар яратган янги ҳикоялар кенг таҳлил қилинган бўлиб, ҳар бир таҳлил ёрдамида муаллифларнинг бадиий маҳоратини ўзига хос эканлигини гувоҳи бўламиз.

Таянч сўз ва иборалар: ҳикоя, оқим, йўналиш, романтизм, реализм, танқидий реализм, истехзо, гротеск, услуб, образ

Вьетнам адабиёти тарихига назар ташласак, XX асрда Вьетнамда янги кўринишдаги адабиёт вужудга келганлиги ва ривож топа бошлаганини гувоҳи бўламиз.

Вьетнамликлар учун янгилик бўлган янги давр насрий жанрларининг, хусусан, янги ҳикоянинг пайдо бўлиши, адабиёт тузилишининг эркинлашуви бу адабиётни новатор деб ҳисоблашимизга имкон беради.

Авваламбор, шуни таъкидлаб ўтиш жоизки, Вьетнам адабиётида ҳикоя жанрининг келиб чиқиши узоқ ўтмишга бориб тақалади. Аммо, вақт ўтиши билан анъанавий ҳикоялар ўрнини янги типдаги ҳикоялар эгаллади. Вьетнам ҳикоянавислиги тараққиёти учун хос бўлган ижодий йўналишларнинг шаклланиши 3 босқичга бўлинади:

1. Маърифатпарварлик даври
2. Романтизм даври
3. Реализм даври

Маърифатпарварлик даврида Вьетнамда матбуот ва таржима етакчи ўринни эгаллади. Вьетнам халқи ўз адабий мероси ҳамда тарикқий топган Ғарб адабиётини чуқур ўрганиб, ўзлаштирган ҳолда миллий адабиётни ривожлантиришга бел боғлади.

Вьетнам ҳикоянавислиги ўз ривожланиш йўлининг илк даврида, яъни XX асрнинг 20-30 йилларида ўзига хос кўринишдаги романтик йўналишни тараққий этди.

XX асрнинг 40-чи йилларида вьетнам реалистик ёзувчилари янги йўналишларни излай бошладилар. Ўша пайтларда қаҳрамон психологиясини чуқур ўрганиш тамойили белгиланган эди ва ушбу тамойилларни ёзувчилар

Чехов ва Достоевскийдан ўрганишган бўлиб, уларни эса француз таржималаридан танишар эди.¹

Ўша йиллардаги Вьетнам реалистик адабиётини Нам Као ва Нгуен Конг Хоанларнинг номларисиз тасаввур қилиш қийин.

Нгуен Конг Хоан Вьетнамнинг тажрибали ёзувчиларидан бири. Жумладан, сатирик ва юмористик ҳикоялар ёзишда истеъдодли ёзувчи Нгуен Конг Хоаннинг хиссаси катта бўлган. У асосан “оддийлик мантиқсизлигини” очиб беришга ҳаракат қилган, яъни мустамлака ярим феодал бўлган Вьетнам учун одат бўлиб қолган мантиқсизликни кўрсатган. Унинг “Телба” (“*Thằng điên*”, 1935) номли ҳикоясида бир камбағал деҳқон шаҳарли бадавлат жанобга мусибатида ёрдам беради, жаноб эса уни меҳмонга таклиф қилади. Бечора соддалиги билан ҳақиқатдан бойнинг уйига келади. Бой уни танимасдан, телба деб ҳайдайди. Деҳқоннинг қилган иши мантиқдан, чунки инсонпарварлик одамларга хос ҳислат, аммо, бой бу нарсани мантиқсизликка айлантиради.

Нгуен Конг Хоаннинг ҳикояларида турли хилдаги ҳажвий маъноларни топиш мумкин. Шунингдек, истехзодан гротескча (адабиёт ва санъатда ортиқ муболаға билан бўрттириб тасвирлаш услуби) бўлган мойиллик ёзувчининг асарларида яққол кўзга ташланади.²

Нгуен Конг Хоан асосан танқидий нишон сифатида – порахўрлик ва судхўрликда кўмилиб кетган амалдорларни, оддий халқнинг қурқоқлигидан фойдаланган қишлоқ бошқарувчиларини, заминдорларни танлаган эди. Нгуен Конг Хоаннинг ҳикояларида жамиятдаги ижтимоий муаммолар кўтарилганлиги сабабли катта социал ўткирлик сезилар эди.

Вьетнам танқидий реализм адабиёти бадавлат буржуа, ер мулкдори ва амалдорларни, эски тузумли ижтимоий ҳаётни кулгули, ҳатто масхара даражасига кутарганлиги билан ажралиб туради. Нгуен Конг Хоанг ўзининг “Берк кўча” номли асарида амалдорлар ва “халқ депутати” Лайнинг масхара образини яратган. У гиёҳванд, фитначи ва қонхур бўлибгина қолмай, айёр қилмишлари билан деҳқонларни уриштиради, уларни хонавайрон қиладиган судлашувга олиб келади, қарзларга тушириб, ерларини тортиб олади. Унинг қурбонларидан бири – ёш деҳқон Фа исмли йигит бўлади. Ҳикоя мобайнида ёзувчи Фанинг эволюциясини кўрсатади, яъни амалдорнинг ваъдаларига сўзсиз ишонган, соддадил ва қурқитилган қишлоқ йигитидан, зийрак ва дадил одамга айланади, ўз ҳуқуқини ҳимоя қила бошлайди. Асар сўнгида Фа амалдорлар ва “халқ депутати” Лайнинг устидан ғалаба қозонади.

Юқорида айтиб ўтганимиздек Нгуен Конг Хоан барча асарларида жамиятдаги ижтимоий муаммоларни кўтарган ва ушбу муаммоларнинг сабабчиларини ҳажвий тарзда танқид қилган.

Нгуен Конг Хоаннинг охириги китоби “Деҳқонлар ва ер мулкдорлари” номли ҳикоялар тўплами бўлиб, у китобхонлар томонидан жуда катта қизиқиш билан қабул қилинган ва ҳозиргача севиб ўқилмоқда. Ушбу тўпламдан ўрин

¹ Никулин И.Н., Вьетнамская литература. М.: Наука, 1971. 650 с.

² Рассказы вьетнамских писателей. Изд. Москва 1960. 130 с.

эгаллаган ҳикоялар Нгуен Конг Хоаннинг ижодида асосий мавзу ҳисобланган дехқонлар мавзусига бағишланган. Унинг яратган ҳикоялари тилининг равонлиги, образларнинг ҳаққонийлиги билан китобхонлар диққатини ўзига жалб қилади. Хусусан, ёзувчининг қишлоқ амалдори - халқ душмани ва мунофиқ киши тақдирини тасвирлашга бағишланган “Мунофиқ” номли ҳикоясини алоҳида таъкидлаб ўтиш жоиздир.

Ҳикояда бутун умри давомида ўз халқига ҳиёнат қилиб, душманларнинг ёрдамчисига айланган Май исмли амалдор ҳақида сўзланади. Май мансаб, обрў учун ўзлигидан, инсонийлигидан воз кечади. У душманларга қўшилиб ўз халқини азоблайди ва бундан заррача афсусланмайди. Муаллиф ушбу ҳикоясида кинояни кучайтиради ва ҳикоя якунида ўз қаҳрамони яъни мунофиқ қилган гуноҳлари учун жазо олган саҳнасини моҳирона тасвирлаб беради. Шунча йил давомида ўз халқидан воз кечиб душманларга ёрдамлашган Май ҳикоя якунида ўз ишини битириб бўлган душманлар томонидан отиб ташланади. Мунофиқнинг ўлими муаллиф томонидан кучли ва таъсирли иборалар орқали берилади ва бу билан эски ҳукмрон синф ҳалокатининг символик тасвири кўрсатилади.

...Chiếc xe tải lao đi như một con chim, và May nằm trên mặt đất với cánh tay dang rộng. Gió đùa giỡn với chiếc khăn lụa của cô, và cơ thể cô hiện rõ qua lớp áo rách.

Vào mùa thu, khuôn mặt của May không thể nhận ra, miệng và mũi cô bê bết máu đen...³

...Юк машинаси қушдек учиб борар, Май бўлса қўлларини икки томонга ташлаган ҳолда ерда ётарди. Шамол унинг ипак шарфи билан ўйнашар, йиртилган кийимлари орасидан унинг танаси кўриниб турарди.

Ҳалиги йиқилишда Майнинг юзи таниб бўлмас даражада, оғзи-бурни қоп-қора қонга беланган эди...

Ҳикоянинг бундай якун топиши бир томондан Майга ачиниш ҳиссини пайдо қилса, яна бир томондан кишини қувонтиради. Зеро, Май ўз манфаати йўлида ҳаттоки ўзининг оиласи ва қишлоқдошларини қириб ташлашда етакчи ролни эгаллайди. Нгуен Конг Хоаннинг ушбу ҳикояси ҳам тамомила танқидий реализм йўналишида ёзилган бўлиб, жамиятдаги ижтимоий муаммолар моҳирона очиб берилган.

Ўша йиллар Нгуен Конг Хоан сингари бошқа реалист ёзувчилар ҳам ўзларининг яратган асарларида дехқонлар мавзусини бош мавзу қилиб танлаганлар. Кейинчалик эса реалистик асарларда дехқонлар мавзуси билан бир қаторда шаҳарларнинг қуйи ҳаёти мавзулари ҳақида ёза бошлаганлар. Шунингдек, таниқли ёзувчи Нам Каонинг ижодида ҳам дехқонлар ва шаҳарларнинг қуйи ҳаёти мавзуларини учратишимиз мумкин.

Нам Као (1941-1951) 40-чи йилларда Вьетнамда танқидий реализмнинг кўринарли вакиллардан бўлган. Машҳурликни унга “Ти Фео” (1941) ҳикояси

³ Tong Tap Van Hoc Viet Nam. Nha xuat ban khoa hoc xa hoi – Ha noi 1980. Б.65

олиб келган. Ҳикоянинг қаҳрамони – тубанлашиб кетган, доимо маст ва май учун ҳар қанақа жиноятга тайёр Ти Фео – “қишлоқ ҳаётининг идиотизм” рамзи ва уни қурбони, ҳамманарсадан ва ҳаммадан ғазабланган инсон эди. Аммо шу маҳлукнинг қалбининг туб-тубида инсонийлик учқунлари сақланган эди. Ҳикоядаги битта тасодифий эпизод - уни аёл билан учрашуви, Ти Феода инсонийлик учқунларини уйғотиб, маст ҳолидан чиқаради ва инсонлар ҳаётига қайтаришга сабаб бўлади. Лекин уни ахлоқий тикланишининг беҳуда орзулари Ти Феони ўлимга олиб келади. Ёзувчи, ўз қаҳрамони учун янги ҳаётга бўлган реал йўлни кўрмайди, чунки жамиятдаги шароитлар унга қулайлик бермасди. Ти Фео ҳалок бўлади.

Мустамлака-феодал жамиятда ўз қобилиятларини ишлатиш йўлини топмаган, ижодий меҳнаткаш инсон фожияси – Нам Каонинг севимли мавзуси бўлган. Унинг “Эскирган ҳаёт” (“Шонг мон”) номли асари шулар жумласидандир. Ҳикоя қаҳрамони – хусусий мактаб ўқитувчиси Тхы. У кучга тўла ва жамият учун фойда келтиришини орзу қилиб яшайди. Аммо унинг ҳаёти бир коса гуруч ташвишида ўтарди. Тхы рузғор ботқоқлигидан чиқиб кетишни жуда хоҳлайди, у эркин ва янги нафасни кутади, лекин ҳаммаси бекор.

Тхы осонгина таслим бўладиганлардан эмас. Фикрловчи, азобланувчи ва ёлғиз одам, у фақатгина ўзи учун эмас, балки ҳамма учун яхшироқ келажакни орзу қилади. Тхы ўша даврдаги ҳаёт тарзининг шартларини қабул қилмасди.

“Anh ấy nghĩ rằng chừng nào một người bị ép lấy thức ăn từ nô lệ khác để hài lòng, trong khi một người bị buộc phải chà đạp người khác để không kéo mình vào đầm lầy, thì nhân loại sẽ vẫn còn bẩn thỉu, độc ác. và ích kỷ. Cuộc sống này tự nó là thuốc độc...”⁴

“У ўйларди – қачонгача бир одам тўйиб ейиш учун бошқасининг қулидан овқатини тортиб олишга мажбур бўлса, қачонгача инсон ўзини ботқоқликка тортиб кетмасин деб бошқаларни оёқ ости қилишга мажбур бўлса, ушанда инсоният ифлос, шафқатсиз ва эгоистик қолаверади. Шу ҳаётни ўзи заҳар.”

Иккинчи жаҳон уруши бошланди, яқин орада инқилобнинг тозаловчи бурони бутун мамлакат бўйлаб ўтади. Аммо ҳозирча сукунат, лекин Тхы пойлайди, ҳаёт эса “эскиряпти”, мақсадсиз ўтиб кетяпти.

...Ông ta chết không làm gì cả, không hiểu cuộc sống là gì...”⁵

“...у ҳеч нарсани амалга оширмасдан, ҳаёт нималигини англамасдан ўлади”.

Муаллиф, қаҳрамонининг руҳий азобларидан ташқари, унинг инертлигини (ҳаракатсизлик), ҳаётини ўзгартириш учун ҳеч нарса қилмайдиган қилиб кўрсатади. Нам Као яратган ҳикояларнинг аксарияти реализмнинг ижтимоий-психологик чизиғи остида яратилган десак муболаға бўлмайди. Зеро, реализмнинг ижтимоий-психологик чизиғи остида яратилаган

⁴ Tong Tap Van Hoc Viet Nam. Nha xuat ban khoa hoc xa hoi – Ha noi 1980. B.136.

⁵ Ўша манба

асарларда, асосан қаҳрамоннинг ички туйғулари, унинг психологиясига чуқур эътибор берилади.

Нам Као инсон қалбининг ўткир кузатувчиси, нозик тасвирчи ва ҳар хил ташқи таъсирларга бегона, киши сифатида бизнинг олдимизда намоён бўлади.

Нам Као ўзининг сермахсул ижодий фаолияти давомида йиллар мобайнида мамлакат ҳаётида рўй бераётган янгиликлар, ўзгаришлар, инқилобнинг гувоҳи бўлган ҳамда давр талабига мослашган ҳолда ижод қилган. Бунга мисол қилиб Нам Каонинг 1945 йилларда ижодидаги ўзгаришларни келтиришимиз мумкин.

Бутун инсоният учун аҳамиятли 1945 йил, Вьетнам тарихида ҳам катта ўзгаришлар йили бўлган.

Ёш республиканинг биринчи йили - қийин, ҳавфли ва қувончли бўлган: қийин – чунки мамлакатда очлик, хўжаликлар вайрон бўлган; ҳавфли – чунки инглиз, француз қўшинлари ҳалиям Вьетнам ерини босиб турар эдилар, қувончли – чунки халқ чуқур ижтимоий ўзгариш пайтини англаганди. Бу пайт, эскича қолиб кетган барча нарсаларнинг бўзилиши ва янгиликни яратиш пайти эди. Олдинги мустамлака давлатнинг жамият ва маданият ҳаётида кўринмаган ўзгаришлар кўзга ташланар эди: Ханойнинг ўзида 50га яқин газета ва журналлар чоп этила бошлади. Табиийки, инқилобдан сўнгги биринчи йил янги адабиётнинг туғилиш йили ҳам бўлган.⁶

Ўткир ғоявий курашларда янги адабиёт туғилган эди, унинг ривожланишининг аниқ йуналишлари ҳақидаги масала кетганда, “Энг аввало биз халқ оммаси томонида туришимиз ва ишга киришимиз керак –деб атоқли танқитчи Данг Тхай Май маданият ишчиларни шу ишларни қилишга чақирганди. – Халқ билан яшаш, унинг ташвишлар билан ташвишланиш, унинг фикрлари билан фикрлаш, умидларига ишонч қилиб яшаш бизнинг вазифамиздир”. Вьетнамнинг шу давридаги адабиёт жараёни бундан олдин бўлмаган интилишларнинг хилма-хиллиги ва энг илғорлари бир-бирига яқинлашуви билан ифодаланар эди.⁷

Шунга кўра, Нам Каонинг ижодида ҳам сезиларли ўзгаришлар кўзга ташлана бошлади. Зеро, ўша даврга келиб Нам Као ўз ҳикояларида фош қилишга бўлган интилишни кучайтирди. Энди унинг ҳикояларида зулмнинг кучларига қарши якка курашчи эмас, балки, ўзининг кучига ишонган халқ оммаси турарди. Бунга мисол қилиб унинг “Жасур аёл” ҳикоясини келтиришимиз мумкин. Ҳикояда ёзувчи ҳукумат томонидан амалга оширилган ўғрилиқ, ноҳақлик каби адолатсизликлардан ғазабланган деҳқонларнинг оммавий кўтарилиш манзарасини моҳирона тасвирлаб беради.

Ҳикоянинг бош қаҳрамони Нюн образи янги одам, зулм дунёсига қарши чиққанларнинг, омманинг бошловчиси сифатида номаён бўлади. У ҳамқишлоқларини бир ёқадан бош чиқаришга ҳамда бирлашиб ноҳақликларга чек қўйиш сари даъват этади. Ҳикоянинг кулминация қисми Нюннинг

⁶ Литература Востока в новейшее время. изд. Московского университета 1977. 550 с.

⁷ Ўша асар, Б 551.

мақсадига эришиши, яъни барчани бирлаштирган ҳолда ўғри, текинҳўр амалдор ва ер мулкдорларини фош қилиши, уларга жазо беришга сазовор бўлиши билан кўрсатилади. Табиийки ушбу эпизод ҳикоянинг ечими бўлиши мумкин эди, аммо муаллиф ушбу ҳикоясида ҳам ўзининг сеvimли мавзуси – меҳнаткаш инсоннинг фожеасидан воз кечмайди. Ҳикоя Нюннинг оғир ҳасталикка дучор бўлиши ва бевақт дунёдан кўз юмиши билан якун топади.

Вьетнамда энг кўзга кўринган ҳамда барча китобхонларнинг сеvimли ёзувчисига айланган, машҳур реалист Нам Каонинг яратган асарларидаги таъсир кучи ва бадиий гўзаллик шундан иборат эдики, у замонавий ҳаётни - янги бадиий усуллар билан очишга ҳаракат қилар эди.

Хулоса ўрнида шуни таъкидлаб ўтиш жоизки, XX аср вьетнам адабиётида янги типдаги ҳикоялар вужудга келиб, улар анъанавий ҳикоядан анча фарқ қилган ҳолда, тўқима ўрнига кундалик ҳаётга идрокли қараш, мўъжиза ва эврилишлар ўрнига ҳақиқий воқеаликни тасвирлаш каби жиҳатлар кириб келди.

Шунингдек, XX аср бошларида вьетнам ҳикоянавислигида услуб ва тилдаги аниқлик, лўндаликни кузатишимиз мумкин.

XX аср вьетнам реалистик ҳикояларининг ўзига ҳосликларига тўхталадиган бўлсак, ҳикояларда воқеалар тизими табиий равишда кечиb, асарнинг туб моҳияти ва ғоясини очишда ёзувчилар ташқи деталлар ва нафис чизгилардан унумли фойдаланганлар.

Фойдаланилган адабиётлар рўйхати

1. Tho van Nguyen Khuyen – Ha noi, 1971. - 478 б.
2. TỔNG TẬP VĂN HỌC VIỆT NAM, oa hoc xa hoi – Ha noi, 1980 . - 350 б.
3. Văn học dân gian các dân tộc – Ha noi, 1959. - 320 б.
4. Адабий турлар ва жанрлар. – Т.: Фан, 1991. 1-жилд. -383 б., 2-жилд. 1992 – 246 б.
5. Аристотель. Поэтика. Т.: Ғафур Ғулом номидаги Адабиёт ва санъат нашриёти, 1979.
6. Белокурова С.П. Словарь литературоведческих терминов.
7. Бобоев Т. Адабиётшунослик асослари. – Т.: Ўзбекистон, 2002. - 558б.
8. Вьетнамско-русский словарь. М.: «Русский язык», 1992.
9. Зимонина И.П. О просветительских тенденциях во вьетнамской новелле начала XXв –В кн.: Просветительство в литературах Востока. М., «Наука», 1973
10. Избранные произведения писателей Юго-Восточной Азии. М., «Худ.лит.» 1981. Б. 98
11. Крупчанова Л.М. Введение в литературоведение. – М.: ОНИКС, 2005. – 415 с.

12. Қуронов Д. ва бошқалар. Адабиётшунослик луғати. Т.: Академнашр, 2010 – 304 б.
13. Литература Востока в новейшее время. изд. Московского унивурситета 1977. 550 с.
14. Литература и фольклор народов Востока. – М.: Наука, 1967. - 267 с.
15. Никулин И.Н., Вьетнамская литература. М.: Наука, 1971. 650 с.
16. Носиров Ў.Н. Образларда услуб жилолари. –Т.: Фан, 1991. –196 б.
17. Рассказы вьетнамских писателей. Изд.Москва 1960. 130 с.
18. Русско – вьетнамский словарь. М.: «Русский язык», 1992.
19. Сулаймонова Ф. Шарқ ва Ғарб. – Т.: Ўзбекистон, 1997. -415 б.
20. Умиров Х. Адабиётшунослик назарияси. – Т.: А.Қодирий номидаги ҳалқ мероси нашриёти, 2004. – 262 б.
21. Худойбердиев Э. Адабиётшуносликка кириш. – Т.: Иқтисод-молия. 2007. – 304 б.